REGIMUL JURIDIC AL EXPERTIZEI PSIHIATRICE ÎN CADRUL PROCEDURII DE INSTITUIRE A MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARE

THE LEGAL REGIME OF PSYCHIATRIC EXPERTISE IN THE PROCEDURE FOR THE ESTABLISHMENT OF JUDICIAL PROTECTION MEASURES

CZU: 340.6:347.926 **https://doi.org/10.5281/zenodo.7885374**

Dionis BRÎNZĂ[1]

ABSTRACT. *Expertise is one of the means of evidence applicable to civil proceedings. For some categories of civil cases the law directly provides for the need to conduct expertise. One of the civil cases for which the law directly stipulates the need to carry out the expertise are the cases for the establishment of judicial protection measures.*

The need for psychiatric expertise within the procedure for establishing judicial protection measures results from the fact that psychiatric expertise is that means of evidence through which it is ascertained whether the person has the capacity to be aware of his actions or express his will.

Keywords: *Expertise, psychiatric expertise, extrajudicial expertise, judicial expertise, judicial protection measure, discernment.*

În cadrul procesului civil apar situații când pentru elucidarea unor aspecte sunt necesare cunoștințe de specialitate dintr-un anumit domeniu de activitate. În atare condiții legiuitorul a instituit un mijloc de probă special și anume *expertiza*. Pe bună dreptate în literatura de specialitate [1, pag. 568] se susține că acest mijloc de probă, în pofida unor asemănări cu alte dovezi, se înfățișează ca un instrument probatoriu particular, iar particularitatea sa rezidă esențialmente în caracterul tehnic al constatărilor făcute de expert.

Art. 2 al Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar stabilește definiția legală a expertizei judiciare. Astfel, potrivit normei prenotate *expertiza judiciară este o activitate de cercetare ştiinţifico-practică, efectuată în cadrul procesului civil, penal sau contravenţional în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-ştiinţifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar [2, art. 2]*.

[1] Dionis BRÎNZĂ, doctorand în cadrul Școlii doctorale, științe juridice USM, ORCID ID: 0000-0003-3428-5350, e-mail: dionis.brinza95@gmail.com

O definiție asemănătoare este expusă și în literatura de specialitate [3, pag. 364], potrivit căreia expertiza poate fi definită ca un mijloc de probă prin care se aduce la cunoștința organelor judiciare opinia unor specialiști cu privire la acele împrejurări de fapt pentru a căror lămurire sunt necesare cunoștințe deosebite, opinie care se formează pe baza unei activități de cercetare concretă a cazului şi a aplicării unor informații de specialitate de către persoanele competente desemnate de organele judiciare.

Expertiza poate fi efectuată în cele mai diverse domenii. Cele mai frecvente expertize în procesul civil se efectuează în domenii cum ar fi: psihiatric, tehnic, contabil, chimic, starea și calitatea produselor, medical, topografică, etc. Pentru unele categorii de cauze civile legea prevede direct necesitatea de efectuare a expertizei.

Una dintre cauzele civile pentru care legea direct stipulează necesitatea efectuării expertizei sunt cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Procedura privind măsurile de ocrotire din care fac parte și cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare, a fost instituită prin Legea nr. 66 din 13.04.2017. Așadar, legiuitorul prin legea nominalizată a întărit substanțial poziția expertizei psihiatrice ca mijloc de probă în cadrul respectivei proceduri.

Actualitatea temei supuse cercetării rezidă din mai multe considerente. În prim rând, actualitatea prezentei teme rezultă din faptul că procedura privind măsurile de ocrotire, din care fac parte și cauzele de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare, este una relativ nouă. Astfel, respectiva procedură nu a fost cercetată în modul cuvenit de către comunitatea științifică.

La fel, actualitatea prezentei lucrări rezultă din faptul că, expertiza psihiatrică drept mijloc de probă în cadrul procesului civil nu a constituit obiectul unei cercetări cuvenite în literatura de specialitate.

Drept **scop** al prezentei lucrări ne propunem să identificăm natura juridică și particularitățile expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare.

Pornind, de la scopul propus, stabilim următoarele obiective: determinarea ansamblului de reglementări a expertizei psihiatrice, determinarea particularităților expertizei extrajudiciare psihiatrice și a expertizei judiciare psihiatrice, precum și determinarea conținutului cercetării expertului și a raportului de expertiză psihiatrică.

Necesitatea efectuării expertizei psihiatrice pentru instituirea măsurii de ocrotire judiciare este dictată de însăși temeiul instituirii acestui tip de ocrotire. Temeiul instituirii măsurii de ocrotire este prevăzut de art. 65 alin. (1) al Codului civil. Potrivit normei prenotate, *persoana fizică care a atins majoratul sau care a dobândit capacitate deplină de exercițiu pe altă cale legală şi care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conştientiza acțiunile sale ori exprima voința poate beneficia de o măsură de ocrotire, instituită în funcție de starea sau situația sa* [4, art. 65 alin.

(1)]. Respectiva normă, prevede față de cine poate fi instituită măsura de ocrotire. Astfel, măsura de ocrotire poate fi aplicată față de persoana care din cauza unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale sau exprima voința. Dacă existența unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice poate fi determinată prin documente medicale corespunzătoare, atunci determinarea faptului dacă persona își conștientizează acțiunile sale ori este în stare să-și expună voința, poate avea loc doar în cadrul unei expertize psihiatrice.

Expertiza psihiatrică este o activitate interdisciplinară care are ca scop depistarea tulburărilor psihopatologice şi a influenţelor pe care acestea le au asupra capacităţii individului de a putea aprecia conţinutul şi consecinţele faptelor sale, precum şi a posibilităţii individului de a-şi exprima liber voinţa faţă de un anumit act pe care l-a comis. Sarcina fundamentală a expertizei medico-legale psihiatrice este de a aprecia discernământul persoanei [5, pag. 6-7].

În literatura de specialitate [6, pag. 245] s-a mai conturat ideea că sarcina expertizei psihiatrice constituie examinarea persoanei, documentelor medicale și nemedicale în scopul evaluării stării psihice și, implicit, a discernământului psihic.

Totodată, trebuie de statuat că expertiza psihiatrică nu se confundă cu stabilirea unui diagnostic psihiatric, ci reprezintă o lucrare interdisciplinară argumentată științific, care oferă justiției o interpretare dinamică, cauzală a unui anumit comportament [7, pag.31].

În acest sens, este important menționat că expertiza psihiatrică nu trebuie confundată cu examenul psihiatric. Potrivit art. 22 alin. (1) al Legii privind sănătatea mentală nr. 1402 din 16.12.1997, *prin examen psihiatric se constată existența de tulburări psihice, necesitatea acordării de asistență psihiatrică şi tipul acesteia*. Astfel, prin intermediul examenului psihiatric se poate constata doar tulburarea psihică nu și faptul dacă persoana își conștientizează acțiunile sale ori este în stare să-și expună voința. La fel, prin expertiza psihiatrică se determină discernământul persoanei și în ce măsură acesta persistă.

Din cele menționate constatăm că expertiza psihiatrică include în sine examenul psihiatric, însă totodată aceasta reprezintă o activitate mai amplă și mai aprofundată decât examenul psihiatric.

Analizând prevederile capitolului XXVIII al CPC constatăm că pentru procedura de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare sunt specifice două feluri de expertiză psihiatrică, și anume expertiză psihiatrică extrajudiciară și expertiză psihiatrică judiciară. Diferența dintre aceste două feluri de expertiză psihiatrică, constă în faptul că expertiza extrajudiciară se efectuează în afara unui proces civil, iar expertiza judiciară se efectuează doar în cadrul unui proces civil.

Codul de procedură civilă prevede la art. 307 alin. (2), că *la cererea de instituire a măsurii de ocrotire judiciară se anexează raportul de expertiză extraju-*

diciară psihiatrică a respectivei persoane, care a fost eliberat cu cel mult 2 luni înainte de înaintarea cererii.

În practica judiciară [8] dese ori se întâlnea situația când judecătorul nu dădea curs cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare pe motiv că petiționarul nu a anexat la cerere raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică. După noi o astfel de soluție este total greșită, ori temeiurile de a nu da curs cererii sunt prevăzute în mod exhaustiv la art. 171 alin. (1) CPC. Norma prenotată prevede sancțiunea de a nu da curs cererii doar în cazul în care nu sau respectat cerințele prevăzute la art. 166 și 167 alin. (1) lit. a),b)c) și e) a CPC. Astfel, cerințelor prevăzute la art. 307 alin. (2) CPC nu reprezintă temei de a nu da curs cererii conform art. 171 CPC.

Această situație a fost clarificată de legiuitor prin Legea nr. 188 din 07.07.2022 prin care alin. (2) al art. 307 CPC, a fost completat cu următorul enunț ”*lipsa raportului de expertiză extrajudiciară psihiatrică nu este temei pentru a nu da curs sau a restitui cererea de instituire a măsurii de ocrotire judiciară*”.

Expertizei extrajudiciare psihiatrice în scopul instituirii unei măsuri de ocrotire se efectuează la cererea persoanelor indicate la art. 94 alin. (1) al Codului civil. La cerere se anexează copia actului de identitate a ordonatorului expertizei și a persoanei vizate. Alte, documente suplimentare instituția de expertiză sau expertul nu poate cere de la ordonator sau persoana vizată. Dacă efectuarea expertizei se solicită de către mandatarul împuternicit prin mandat de ocrotire în viitor, acesta trebuie să anexeze la cererea de efectuare a expertizei originalul mandatului de ocrotire. După efectuarea expertizei mandatul de ocrotire în viitor va fi returnat mandatarului.

Totodată, la cererea expertului autoritatea publică, instituția medico-sanitară și medicul persoanei vizate au obligația de a furniza toate informațiile necesare pentru efectuarea expertizei și întocmirea raportului de expertiză psihiatrică.

Dat fiind faptul că persoanele în privința cărora urmează a fi instituite măsurile de ocrotire judiciară necesită de regulă ocrotire promptă, legiuitorul a stabilit termeni restrânși pentru examinarea cauzelor de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. În același scop legiuitorul a stabilit termeni restrânși și pentru efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice. Așadar, persoana vizată va fi examinată în termen de cel mult 7 zile din data depunerii unei cereri privind efectuarea expertizei. Iar raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică se eliberează solicitantului în termen de 7 zile după examinarea persoanei vizate [9, art. 14^1 alin. (1)].

Expertiza extrajudiciară psihiatrică se efectuează doar cu acordul persoanei care urmează a fi examinată. Supunerea forțată a persoanei examenului psihiatric și respectiv expertizei psihiatrice poate fi efectuată doar în cadrul unui proces civil și în strictă conformitate cu prevederile Codului de procedură civilă.

Celălalt fel de expertiză psihiatrică care este specific procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare este expertiza judiciară psihiatrică. Respectivul

fel de expertiză se efectuează doar în cadrul unui proces civil ce se află pe rolul instanței judecătorești.

Potrivit art. 304 alin. (1) al CPC, *instanța de judecată, din oficiu sau la cererea participanților, în pregătirea cauzei către dezbateri judiciare, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice.* Din norma prenotată rezultă că instanța de judecată poate să dispună efectuarea expertizei judiciare psihiatrice atât din oficiu cât și la cererea participanților. Instanța de judecată dispune efectuarea expertizei judiciare psihiatrice din oficiu în special atunci când petiționarul nu a anexat la cerere raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică, sau când din materialele cauzei deduce că este necesar efectuarea respectivei expertize.

Totodată, considerăm că instanța de judecată este obligată să dispună efectuarea expertizei judiciare psihiatrice când aceasta o cerere persoana în privința căruia se solicită instituirea măsurii de ocrotire judiciare, sau avocatul acestuia. Cu toate că această obligație nu este stipulată de lege, aceasta rezultă din garanțiile și spiritul Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 13 decembrie 2006. Ori art. 12 alin. (4) al Convenției ONU prevede că*, statele Părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată şi eficientă pentru prevenirea abuzurilor, fiind respectate voința și dorințele persoanei [10]*.

Sub alt aspect, în cazul în care persoana se eschivează, în mod vădit, de la expertiză, instanța de judecată poate dispune prin încheiere supunerea forțată a persoanei unei expertize psihiatrice. Instanța de judecată poate dispune supunerea forțată a persoanei expertizei psihiatrice, doar în urma examinării acestei chestiuni în ședința de judecată, la care va participa pe lângă participanți, în mod obligatoriu și medicul psihiatru. Participarea medicului psihiatru la examinarea chestiunii privind supunerea forțată a persoanei expertizei psihiatrice face trimitere la Procedura încuviințării examenului psihiatru fără liberul consimțământ al persoanei, procedură ce este prevăzută la Capitolul XXX al CPC. Această trimitere este una binevenită, ori după cum am declarat anterior, expertiza psihiatrică include și examenul psihiatru.

Spre deosebire de expertiza extrajudiciară psihiatrică, legislația în vigoare nu prevede reglementări particulare pentru expertiza judiciară psihiatrică. Art. 14 al Legii 1402/1997 prevede că expertiza judiciară psihiatrică se efectuează în temeiul şi în modul prevăzute de legislația în vigoare. Astfel, procedura de dispunere a efectuării expertizei judiciare psihiatrice, îi sunt aplicabile dispozițiile generale prevăzute la art. 148-160 CPC și prevederile Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar.

În practica judiciară, în marea parte a cazurilor, expertiza judiciară se efectuează fără a fi întreprinse acțiunile premergătoare expertizei, acțiuni prevăzute la art. 150 CPC. Această practică este una vicioasă. Acțiunile prevăzute la art. 150

CPC, vin să faciliteze efectuarea expertizei și să clarifice toate neclaritățile care pot să apară în privința expertizei dispuse.

Totodată, este important de menționat că legislația în vigoare nu conține reglementări în ce privește termenul concret de efectuare a expertizei judiciare psihiatrice cum este în cazul expertizei extrajudiciare psihiatrice. Dată fiind celeritatea deosebită a procedurii privind măsurile de ocrotire considerăm că legiuitorul urmează să vină cu completări corespunzătoare la legislată în vigoare. Iar până la intervenția legiuitorului, instanțele de judecată ar trebui în încheierea privind dispunerea expertizei judiciare psihiatrice, să stabilească termenul în care urmează a fi efectuată respectiva expertiză.

Expertiza psihiatrică, atât cea extrajudiciară cât și cea judiciară, face parte din categoria expertizelor medicale şi se execută în cadrul instituțiilor medico-legale în care lucrează experți oficiali în specialitatea respectivă. În caz de dificultate sau imposibilitate de a examina persoana la sediul instituției de expertiză judiciară, aceasta va fi examinată la locul aflării, dacă se află pe teritoriul Republicii Moldova.

Expertiza psihiatrică se efectuează în mod obligatoriu de către expertul judiciar care este înscris în Registrul de stat al experților judiciari. Totodată, în privința expertizei judiciare teza a doua al alin. (1) art. 149 CPC, prevede o așa numită normă de garanție, care stipulează că, *în cazul în care în Registrul de stat al experților judiciari nu sânt experți de specializarea necesară sau în cazul în care nu poate fi numit un alt expert judiciar din motive de incompatibilitate, în calitate de expert judiciar poate fi recunoscută ad-hoc o persoană competentă în specializarea solicitată pentru efectuarea expertizei judiciare.* Această nomă vine ca o garanție pentru justițiabili, în scop de a se crea posibilitatea de a face uz de expertiza judiciară în calitate de mijloc de probă, chiar și în situația în care în Registru de stat al experților judiciari nu sunt înscriși experți de o anumită specialitate.

În rezultatul expertizei psihiatrice expertul judiciar întocmește un raport de expertiză. În literatura de s-a conturat ideea că în raportul de expertiză se stabilește *structura specifică a personalității făptuitorului, gradul de dezvoltare intelectuală, gradul de instruire şi educație, experiență de viață şi să identifice existența acelor factori de natură să influențeze capacitatea persoanei de a-şi dirija liber voința* [11, pag. 20].

Pentru expertiza extrajudiciară psihiatrică efectuată în scopul instituirii măsurii de ocrotire judiciară legiuitorul a stabilit în mod direct ce informații trebuie să conțină raportul de expertiză. Astfel, potrivit art. 14^1 al Legii 1402/1997, *suplimentar la cerințele stabilite de legislația privind activitatea în domeniul expertizei judiciare, raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică trebuie să cuprindă următoarele informații:*

a) descrierea detaliată a bolii mintale sau deficienței fizice, mintale sau psihologice a persoanei vizate;

b) măsura în care persoana vizată, ca urmare a bolii mintale sau deficienței fizice, mintale sau psihologice, nu poate conştientiza acțiunile sale ori exprima voința sa, precum şi necesitatea asistării sau reprezentării persoanei la încheierea actelor juridice atât patrimoniale, cât şi cu caracter personal;

c) dacă audierea în instanța de judecată a persoanei vizate îi poate dăuna sănătății sau dacă persoana respectivă nu poate să-şi exprime dorințele şi sentimentele;

d) dacă, având în vedere stadiul dezvoltării științei, există sau nu semne vădite că starea persoanei se va îmbunătăți;

e) faptul că raportul este eliberat doar pentru instituirea unei măsuri de ocrotire a persoanei vizate.

Cu părere de rău legiuitorul nu a prevăzut o reglementare analogică și pentru raportul de expertiză judiciară psihiatrică. În acest sens considerăm că este necesar de a veni cu modificări la art. 14^1 alin. (1) al Legea 1402/1997, indicând că informațiile expuse supra să se conțină și în raportul de expertiză judiciară psihiatrică. Până la efectuarea modificărilor corespunzătoare, instanța de judecată în încheierea de dispunere a expertizei judiciare psihiatrice trebuie să includă în mod obligatoriu întrebările expuse la art. 14^1 al Legii 1402/1997. În practică [12] însă, se întâlnește situația în care judecătorul în încheierea de dispunere a expertizei judiciare psihiatrice nu include toate întrebările expuse la art. 14^1 al Legii 1402/1997.

În practica judiciară [13], se mai întâlnesc situații când instanța de judecată dispune efectuarea expertizei judiciare psihiatrice, în cadrul procedurii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare, fără însă a stabili întrebările la care trebuie să răspundă expertul. O astfel de încheiere nu ar fi ridicat semne de întrebare, dacă judecătorul după desemnarea expertului, de către instituția de expertiză ar fi întreprins acțiunile premergătoare expertizei, acțiuni prevăzute la art. 150 CPC. Și anume ar fi convocat ședința la care va participa pe lângă participanți și expertul desemna, în cadrul căreia se vor determina întrebările la care expertul urmează să ofere răspunsuri. Însă în cazul supus cercetării, instanța de judecată prin încheierea de dispunere a expertizei a suspendat cauza respectivă. O astfel de soluție după noi este totalmente greșită. Expertul judiciar nu este judecător și nici parte la proces, el nu poate determina întrebările la care urmează a fi dat răspuns.

Sub alt aspect trebuie de menționat că, în concluziile sale expertul trebuie în mod obligatoriu să se expună asupra faptului dacă persoana are discernământ, în ce măsură persoana dispune de discernământ sau dacă persoana este lipsită de discernământ. Ori în cazul în care persoana dispune de discernământ chiar și în cea mai mică măsură, potrivit art. 127 alin. (1) Cod civil, *instanța de judecată nu poate împuternici tutorele să reprezinte persoana în toate actele.* În acest caz instanța va trebui să analizeze și să determine care acte persoana este capabilă să

le îndeplinească de sine stătător și pentru care acte are nevoie de a fi reprezentat de tutore.

Așadar, discernământul și în special, măsura în care persona dispune de acesta reprezintă unul din factorii în baza cărora instanța de judecată va determina tipul măsurii de ocrotire judiciară aplicabile în fiecare caz în parte.

În ce privește noțiunea discernământului art. 2 al Legii 1402/1997 prevede că, *discernământul este componentă a capacității psihice care se referă la o faptă anume şi din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conținutul şi consecințele acestei fapte*. Aceiași normă prevede că *capacitate psihică reprezintă atribut al stării psihice de a fi compatibilă cu exercitarea drepturilor civile sau a unor activități specifice.*

Din analiza normelor prenotate, constatăm că, discernământul este acea componentă a capacității psihice a persoanei din care decurge posibilitatea de a aprecia conținutul și consecințele actelor și faptelor juridice. Așadar, mai simplu spus discernământul reprezintă capacitatea persoanei de a conștientiza acțiunile sale ori exprima voința sa. După cum vedem, acele informații care sunt prevăzute la art. 14^1 alin. (1) lit. b) al Legea 1402/1997 care trebuie să fie indicate în raportul de expertiză extrajudiciară se referă anume la discernământul persoanei.

În alt registru, urmează să determinăm puterea probantă a raportului de expertiză psihiatrică în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. Cu toate că potrivit legislației procesual civil nici o probă nu are o valoare prestabilită, expertiza psihiatrică are un rol esențial în cadru bazei probante a cauzelor privind instituirea măsurilor de ocrotire judiciare. Ori în lipsa raportului de expertiză psihiatrică nu este posibil de a determina dacă persoana își conștientizează acțiunile ori este în stare să-și exprime voința. În lipsa unui raport de expertiză psihiatrică prin care se va demonstra că persoana nu-și poate conștientiza acțiunile ori exprima voința, față de persoană nu este posibil de a fi instituită o măsură de ocrotire judiciară.

La fel este important de menționat că prin derogare de la art. 19 alin. (5) din Legea nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară şi statutul expertului judiciar, raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică poate servi drept probă într-un proces judiciar [9, art. 14^1 alin. (4)].

Concluzii:

Indubitabil expertiza psihiatrică fie ea judiciară sau extrajudiciară reprezintă un important mijloc de probă în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. Importanța expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare rezultă din faptul că, expertiză psihiatrică este acel mijloc de probă prin intermediul căruia se constată dacă persoana are capacitatea de a-și conștientiza acțiunile ori exprima voința.

Totodată, concluzionăm că sunt necesare completări și modificări legislative în privința expertizei judiciare psihiatrice efectuate în scopul instituirii măsurilor

de ocrotire judiciare. Ori la moment legislația în vigoare nu conține reglementări particulare pentru expertiza judiciară psihiatrică, spre deosebire de expertiza extrajudiciară psihiatrică.

Referințe bibliografice:

1. Leș I.– Codul de procedură civilă: comentariu pe articole. Ed. a 3-a, rev. Editura C.H.Beck. București 2007;
2. Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar stabilește definiția expertizei judiciare. Publicată în Monitorul Oficial Nr. 44-46 din 21.05.1998;
3. E. Belei, A. Cojuhari, ș.a. – Drept Procesual Civil. Partea Generală. Lexon-Plus. Chișinău 2014;
4. Codul civil. Publicat în Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06.2002;
5. Negruță – Psihiatria Juridică. Note de curs. Chișinău 2014. Sursa: https://criminology.md/wp-content/uploads/2020/06/ispca_note_curs_d_a38.pdf;
6. Ghidul ordonatorului expertizei judiciare / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova, Institutul de Reforme Penale. Chişinău 2022, Tipogr. Bons Offices;
7. M. Șomicu – Expertiza constatării iresponsabilității. În Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova nr. II din 2013;
8. Legea nr. 1402 din 16.12.1997 privind sănătatea mentală. Publicată în Monitorul Oficial Nr. 44-46 din 21.05.1998;
9. Încheierea Judecătoriei Strășeni (Sediul Călărași) nr. 2-1099/2020 din 21.08.2022. Sursa: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/D6F044BD-90F0-45C5-9CC6-755EA26B43C9;
10. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York la 13 decembrie 2006. Ratificată prin Legea 166 din 09.07.2010. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 23.07.2010 nr. 126-128/428;
11. P. Ostravari, V. Baltaga – Specificul expertizei medico-legală psihiatrică. În Vector European Nr. 1 / 2019;
12. Încheierea Judecătoriei Bălți (sediul central) nr. 2p/s-99/2022 din 08.11.2022; Sursa: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8b746837-3e0d-4c96-bafa-bff6cdeeb391. Accesată la data de 14.12.2022;
13. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Centru) nr. 2p/s-314/20 din 11.06.2021. Sursa: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/74EFC908-7238-484D-8B33-BDC501B943CD.